

ускладненою структурою, багатогранною проблематикою, модерними елементами образотворення.

Список використаної літератури

1. Олійник Б. Вибране: Поезії. Поєми. Київ: Етнос, 2009. 638 с.
2. Олійник Б. Поворотний круг: вірші та поєми. Київ: Молодь, 1989. 93 с.
3. Шевченко М. Пролог з ХХ століття. *Олійник Б. Вибране: Поезії. Поєми.* Київ: Етнос, 2009. С. 5-25.

Дурда Тетяна

студентка Мф-15 факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Штонь Олена

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ НАДІЇ ГУМЕНЮК «ТАНЕЦЬ БІЛОЇ ТОПОЛІ»

Мова сучасної української прози вирізняється багатством і надзвичайною широтою лексико-семантичних процесів, зокрема формуванням нових значень, нових семантичних конотацій, фразеологізацією. За допомогою мовних одиниць автор увиразнює своєрідність зображеного, передає часовий і локальний колорити життя народу, його ментальність. Саме тому більшість письменників активно послуговуються фразеологізмами – стійкими словосполученнями, які «постійно відтворювані в мовленні, ґрунтуються на стереотипах етносвідомості» [3, с. 641]. Дослідниця В. Папіш у праці «Фраземи з компонентами-соматизмами у творах М. Матіос та В. Шкляра» вказує на зображальну функцію фразеологічних одиниць, а також зосереджує увагу на різновидах зображально-оцінної, що містить: «позитивну і негативну конотації,

пейоративність, створення гумору, іронії, комізму, елемент пожвавлення висловлювання, засіб надання оповіді уснорозмовного колориту, функцію мовної характеристики персонажа» [2, с. 7].

Своєрідність форми та змісту фразеологічних одиниць неодноразово розглядають у наукових розвідках В. Ужченко, Г. Удовиченко, Л. Авксентьєва, Л. Скрипник, М. Коломієць, О. Селіванова, П. Дудик та ін.

Фразеологічний матеріал, як відомо, найяскравіше фігурує в художньому мовленні. Із цього погляду цікаво дослідити граматичну категоризацію фразеологізмів у романі Надії Гуменюк «Танець білої тополі» (у творі зафіксовано 190 стійких сполучень). Саме це й буде метою нашої наукової розвідки.

Для дослідження фразеологічних одиниць із погляду граматичної категоризації у прозі Надії Гуменюк використано класифікацію української дослідниці Л. Скрипник, яка виділяє два основних граматико-структурних класів фразеологізмів: «фразеологічні одиниці, які організовані за моделлю словосполучення і стійкі сполучення, організовані за моделлю простого чи складного речення [4, с. 23]. Крім того, зважатимемо на поділ ФО за стрижневим словом, що співвідносне з певною частиною мови.

На основі аналізу фразеологічних одиниць із погляду граматичної категоризації виявлено 15 (7,77%) ФО, співвідносних із реченням і 177 (91,71%) фразем, які мають структуру словосполучення. Відповідно, найчисельнішими є фраземи, організовані за моделлю словосполучення. Серед них дієслівні складають 92 одиниці (47,67 %), 17 іменникові (8,81 %), 59 прислівникові (30,57 %), 6 прикметникові (3,11%), 4 вигуківі (2,07 %).

З огляду на співвідношення фразеологізмів за морфологічним вираженням, найчисельнішою з підгруп є «дієслівні фразеологізми», що становлять 47,67% від усіх досліджених одиниць. Далі в тексті ілюстративний матеріал подаємо за виданням – Гуменюк Н. Танець білої тополі: роман. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 304 с.

В опрацьованому романі вагоме місце посідають дієслівні фразеологічні словосполучення із залежними словами, серед яких є іменники («...Скоро окупанти почали **закручувати гайки**, забороняти все, що йшло врозріз із нацистською ідеологією» (с. 174); «А то плетухи, як тіко забачать вас, зразу і починають наші з мамою **кісточки перемивати**» (с. 261)); прислівники («Якщо у стандартному наборі з назвою «правильно» не вистачає лише однієї детальки – любові, все **летить шкереберть**» (с. 74); «Такі, які він, першими кинулися **загрібати під себе все, що погано лежить**» (с. 76)); субстантивовані прикметники («На цю тему вона взагалі не хотіла говорити – один раз обпеклася і тепер **на холодне дмухала**» (с. 61)).

Також простежуються дієслівні фразеологічні одиниці, що виконують роль обставини й, відповідно, становлять собою конструкції з компонентами хоч («Такий прикидливий та візгорний, говорить, як пан, і на вид – **хоч з лиця воду пий...**» (с. 108)); як («А чого це брат так **заглядає** у чорну цівку дула, **як сорока в кістку?**» (с. 25)); ніби («На Ніку **ніби хтось окропом лийнув**. Вискочила з клубу і просто під зливу» (с. 128)); наче («Німці перевернули все село – поліцая Левка Ярича не було ніде. **Наче крізь землю провалився**» (с.188)).

Дієслівний арсенал неабияк підсилюють конструкції з часткою –аж-: «Григорій Іванович Бундик, **аж за голову схопився**: на довірений йому райкомом території процвітають забобони і чаклунство!» (с. 140); «Той **аж піною покривався**, коли заходила мова про церкву» (с. 289).

Другою групою за чисельністю є «прислівникові фразеологізми», що становлять 30,57% від усіх досліджених фразеологічних одиниць. Розглянемо ці фразеологічні одиниці з погляду цілісного значення. В опрацьованому романі їх можна поділити на групи:

- 1) фразеологічні одиниці, цілісне значення яких поєднується з прийменниками («..Там тої бульби **на заячий скік** зосталося...» (с. 206); «Це мій останній шанс щось змінити у житті, не працювати з **рання до**

смеркання, не рахувати копійки...» (с. 75); *«Здавалося, ця розвалюшка, зведена ще за царя Гороха»* (с. 118)); частками (*«Усі терміни минули, а від неї – ні слуху ні духу»* (с. 73); *«І свою смердючу фірму той грошовий лантух збудує тут хіба через мій труп!»* (с. 160)); прийменником та сурядними сполучниками (*«- От вам і «лучче з мосту та й у воду», - почув Левко у себе за спиною»* (с. 30));

2) фразеологізми, цілісне значення яких поєднуються із сполучниками як (*«Та й удома, Левку, від тебе поміч, як з клоччя батіг»* (с. 49)); ніби (*«Вони ж як з голодного краю, ніби сім літ хліба не їли»* (с. 206)); хоч (*«Як утворять щось, то хоч стій, хоч падай»* (с. 78); *«Ніч була темна хоч в око стрель»* (с. 147)).

Невелику кількість (8,81%) становить підгрупа іменникових фразеологічних одиниць. У досліджуваному романі іменникові словосполучення узгоджуються з різними частинами мови у роді, числі, відмінку. Наприклад: з прикметником (*«Щоб ото його **цабе велике**, такого ученого-переученого арійця та якісь там дурні неграмотні селюки обдурили!»* (с. 215); *«Новий мікрорайон завирував, як **вавилонське стовпотворіння**, щоправда – ретельно сплановане і вміло спрямоване»* (с. 59)); числівником (*«Та коли б ти була мені навіть **сьома вода на киселі**, то я б тебе знав»* (с.248)).

Однією з найменших за чисельністю (3,11%) підгруп є прикметникові фразеологізми. Серед прикметникових фразем виявлено моделі: прикметник + порівняльний зворот (*«**Дурний ти, як сало без хліба**. Хіба сам не міг здогадатися, чим закінчиться ця зустріч з Гансом після всього?»* (с. 187)); субстантивованій прикметник у непрямому відмінку (*«...Хто їй повірить, що на світі є й такі люди, як **Натуля? Мабуть, Натуля остання з могікан»*** (с. 104)).

Найменшу кількість фразеологічних одиниць (2.07%) виявлено у підгрупі «вигуків». На відміну від інших фразеологізмів, вигуківі словосполучення не виконують номінативної функції. У романі Надії Гуменюк,

знайдено лише ті, що мають: будову речення (*«Щоб його чорти на болото вивели та й там покинули! Щоб його родимець побив! – зітхнула Мар'яна...»* (с. 200)); словосполучення (*«Каже: ніби хтось прив'язав яблука до найвищої гілки – не хочуть падати, хоч ти трісни»* (с. 201)).

Слід зазначити про окрему групу стійких сполучень, організованих за моделлю простого чи складного речення. Їх кількість налічує лише 7,77 % від усіх вищезазначених одиниць. У досліджуваному творі фразеологізми-речення виступають в ролі основної (*«То ще баба надвоє гадала, що тут тимчасове читальня чи опіум для народу»* (с. 140)); підрядної (*«Село взяли у кільце, оточили у три ряди, щоб навіть миша не могла з нього висковзнути»* (с. 179)); сурядної частини (*«Потім зрозуміла, що нічого вона не доведе – всі вони там свої, а ворон ворону око не виклює»* (с. 71));

Стійкими фразами часто починається або підсумовується висловлення: *«Не святі горщики ліплять. А для профспілкового лідера хіба потрібні якісь особливі знання?»* (с. 61); *«То я тобі ще коли казав – забудь. Батько контра і вона... Яблуко від яблуні далеко не відкотилося»* (с. 181).

Отже, дослідження граматичної категоризації фразеологізмів у романі Надії Гуменюк «Танець білої тополі» свідчить про самостійність фразем як одиниць мови, які здатні мати різні граматичні категорії, виконувати самостійну синтаксичну та стилістичну функцію.

Список використаної літератури

1. Гуменюк Н. Танець білої тополі: роман. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 304 с.
2. Папіш В. А. Семантико-функціональна природа фразеологізмів у художній прозі закарпатсько-українських письменників (40–90 рр. ХХ ст.): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Ужгород, 2004. 21 с.

3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

4. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 278 с.

Ковальчук Руслана

студентка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Йолкіна Лариса

ОБРАЗ ПОЛІССЯ В ОПОВІДАННІ «ПОЛІСЬКА КАЗКА»

ФЕДОРА ОДРАЧА

Федір Одрач – український письменник-емігрант. Родом з Полісся (с. Мисятичі, нині територія Білорусі). Творчість митця малодосліджена (поодинокі статті І. Бондарука, І. Галак, В. Давидюка, В. Леонюка і В. Мацько), хоча й становить цінну частину української культурної спадщини ХХ ст..

Федір Одрач – письменник самобутній, талановитий, який пропонує читачеві оригінальний художній стиль. У творах «поліського циклу» він змальовує поліщуків, їхній побут, звичаї, природу рідного краю. Белетрист першим у свій час звернувся до змалювання поліського характеру і запропонував неповторну мандрівку українськими землями, які опинилися в чужих межах. Полісся перебувало під протекторатом польського короля до середини ХІХ ст. А під час переділу земель 1939-ого року цей край приєднали до СРСР. Тоді рідна домівка Федора Одрача була прив'язана до Білоруської РСР, але не перестала бути українською. У книзі «Наше Полісся» письменник написав так: «...Помимо національної несвідомості, поліщук прямо стихійно горнувся до України [...] Між обома світовими війнами, поліщук завжди мав зв'язок з Волинню, ходив туди за хлібом, ходив як паломник до Почаєва, він